

درگذشتگان

ناصرالدین انصاری

| ۳۳۷-۳۵۲ |

پروہشکاه علوم انسانی ومطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

آیت‌الله طاهری

آیت‌الله آقای حاج شیخ حبیب‌الله طاهری مازندرانی یکی از فضلای حوزه علمیه قم بود. فقید سعید در شهریور ۱۳۲۸ ش (ذی القعدة ۱۳۶۸ ق) در روستای «آکرد» از توابع منطقه هزارگریب شهرستان نکازاده شد. پدرش حجت‌الاسلام والمسلمین حاج شیخ حسین طاهری از علمای منطقه بود. وی در ۱۳۴۵ به مشهد مقدس رفت و ادبیات را نزد ادیب نیشابوری آموخت و در ۱۳۴۸ به قم آمد و سطوح عالی را از حضرات آیات اعتمادی، نوری، صلواتی و فاضل لنکرانی فراگرفت و پس از آن به دروس فقه و اصول آیات عظام گلپایگانی، آملی، فاضل لنکرانی و مکارم شیرازی و دروس فلسفه و عرفان حضرات آیات جوادی آملی، حسن زاده آملی، انصاری شیرازی و مصباح یزدی حاضر شد و بهره‌های فراوان برگرفت. همچنین در سال ۱۳۶۷ دکترای الهیات خود را از دانشگاه تهران اخذ نمود و در اسفند ۱۳۸۳ نیز موفق به اخذ رتبه دانشیاری از دانشگاه تهران شد. وی سالیان فراوان به تدریس خارج فقه و فلسفه در حوزه و دانشگاه و تبلیغ و تألیف و ساخت چند مسجد و حسینیه، کمک به آب‌رسانی و جاده‌سازی در روستاهای هزارگریب اشتغال داشت. او رئیس دانشکده فقه و فلسفه پردیس قم بود و آثار بسیار در علوم اسلامی از خود برجای نهاد.

آثار (چاپی اش) عبارت‌اند از:

۱. درس‌هایی از علوم قرآنی (۳ ج)
۲. درس‌هایی از کلام جدید (۳ ج)
۳. اخلاق اسلامی
۴. امامت عامه و خاصه
۵. تحقیق پیرامون ولایت فقیه
۶. انقلاب و ریشه‌ها
۷. سیمای آفتاب (درباره امام مهدی)
۸. آداب سیروسلوک
۹. قواعد فقه
۱۰. شرحی بر حقوق مدنی (۵ ج)
۱۱. سیری در مسائل خانواده
۱۲. ۵۰ درس پیرامون عالم پس از مرگ
۱۳. بررسی مبانی فرهنگ غرب و پیامدهای آن
۱۴. مجموعه مقالات فقهی و حقوقی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

۱۵. مجموعه مقالات سیاسی

۱۶. مجموعه مقالات اعتقادی

آن مرحوم در ۷۳ سالگی، روز پنج‌شنبه ۲۵ اسفند ۱۴۰۱ ش (۲۳ شعبان المعظم ۱۴۴۴ ق) درگذشت و پیکرش پس از تشییع و نماز توسط آیت‌الله سیدهاشم حسینی بوشهری در صحن حرم حضرت معصومه (س) به خاک سپرده شد.

آیت‌الله باکویی

آیت‌الله حاج شیخ زین‌العابدین باکویی یکی از فضیله‌های نامی حوزه علمیه قم بود.

آن مرحوم در سال ۱۳۱۹ ش (۱۳۵۹ ق)، در روستای کتیریم - از توابع دودانگه ساری - در بیت علم و فضیلت زاده شد. پدرش آیت‌الله شیخ اسحاق باکویی از علمای مشهور منطقه بود. وی در حدود سال ۱۳۳۵ به قم آمد و ادبیات را نزد شیخ ابوالقاسم نحوی و سطوح را نزد آیات شهید صدوقی، اعتمادی، ستوده، مشکینی و سلطانی طباطبایی آموخت و پس از آن در درس آیات عظام امام خمینی، گلپایگانی، مرعشی نجفی و داماد شرکت جست و هم‌زمان به تدریس سطوح و تبلیغ پرداخت و یکی از مدرسین مشهور شرح لمعه در حوزه علمیه قم به شمار می‌رفت. در سال ۱۳۶۰ به امامت جمعه فریدون‌کنار برگزیده شد و تا ۱۳۸۳ در این سمت به خدمات فراوان همانند تأسیس مدرسه علمیه و کتابخانه امام صادق (ع)، مصلی قدس، بیمارستان امام خمینی، هلال احمر و سازمان تبلیغات اسلامی و چند مسجد و مدرسه و تدریس و تألیف و تبلیغ دین توفیق یافت.

آثار (چاپی اش) عبارت‌اند از:

۱. سکوت نخلستان

۲. خورشید غدیر

۳. ظهور نور

۴. محضر امام

۵. عزت و اقتدار

۶. آقای مردم کیست؟

آن مرحوم در ۸۲ سالگی روز شنبه ۲۰ اسفند ۱۴۰۱ ش (۱۸ شعبان المعظم ۱۴۴۴ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش در روز دوشنبه، پس از تشییع و نماز توسط حضرت آیت‌الله سبحانی در حرم حضرت معصومه (س) به خاک سپرده شد.

حجت الاسلام واعظ برزانی

حجت الاسلام والمسلمین آقای حاج سیدحسین واعظ برزانی یکی از فضیله‌های نامی اصفهان بود. فقیه سعید در سال ۱۳۱۹ ش در اصفهان در بیت علم زاده شد. پدرش حجت الاسلام والمسلمین حاج سیدمحمدصادق برزانی هم از فضیله‌های اصفهان بود. وی در سال ۱۳۳۶ به قم آمد و ادبیات را نزد استاد حاج شیخ رحمت‌الله فشارکی و سطوح عالییه را نزد آیات اعتمادی، ستوده، فاضل لنکرانی و سلطانی طباطبایی و خارج فقه و اصول را هم نزد آیات عظام امام خمینی، گلپایگانی، اراکی و داماد آموخت و در مباحث فلسفی علامه طباطبایی نیز حاضر شد. در ۱۳۶۰ به امامت جمعه بویین و میان‌دشت - از توابع اصفهان - برگزیده شد و به خدمات فراوانی مانند تأسیس مساجد در روستاها و احداث مصلی و خانه عالم و صندوق قرض الحسنه و تبلیغ دین توفیق یافت. در ۱۳۷۹ به اصفهان باز آمد و به خطابه و امامت جماعت و تدریس سطوح پرداخت.

وی در ۸۲ سالگی روز سه‌شنبه ۲۵ بهمن ۱۴۰۱ ش (۲۳ رجب ۱۴۴۴ ق) درگذشت و پیکرش در روز پنج‌شنبه، پس از نماز حجت الاسلام والمسلمین توسط سید ابوالحسن مهدوی در امامزاده عبدالله برزان به خاک سپرده شد.

دکتر موسوی

دانشمند محترم استاد دکتر سیدکمال موسوی، یکی از اساتید برجسته زبان و ادبیات عرب بود. وی در سال ۱۳۰۵ ش (۱۳۴۵ ق) در اصفهان زاده شد و پس از تحصیل ادبیات و سطوح در مدرسه صدر اصفهان، در ۱۳۲۴ به قم آمد و پس از تحصیل سطوح عالییه نزد امام خمینی (مکاسب) و شیخ عبدالجواد جبل عاملی (کفایه)، در ۱۳۲۸ به دانشکده معقول و منقول دانشگاه تهران وارد شد و به تحصیل نزد اساتید معظم آقایان شیخ حسینعلی راشد، دکتر غلامحسین صدیقی و زین‌العابدین ذوالمجدین پرداخت و پس از اخذ مدرک دکتری در سال ۱۳۴۷ با رتبه استادیاری و سپس دانشیاری در دانشگاه اصفهان به تدریس اشتغال ورزید. وی از بنیان‌گذاران رشته زبان و ادبیات عرب در دانشگاه اصفهان بود. او افزون بر تسلط بر زبان روز عربی، در نقد و تحلیل متون کهن ادبیات عربی و فارسی استاد بود. در سال ۱۳۵۹ به سمت سفیر ایران در لبنان منصوب شد و

تا سال ۱۳۶۱ به خدمت اشتغال داشت.

آثارش عبارت‌اند از:

۱. دائرة المعارف شیعه (ترجمه جلد اول اعیان الشیعة)

۲. فرهنگ روز عربی - فارسی

۳. نقد و تحلیل حول المنجد في الأعلام

۴. مقالات

آن مرحوم در ۹۷ سالگی روز سه‌شنبه ۱۵ فروردین ۱۴۰۲ ش (۱۳ رمضان ۱۴۴۴ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش پس از نماز توسط حجت‌الاسلام والمسلمین سیدروح‌الله اصغری نجفی در باغ رضوان به خاک خفت.

استاد شیخ الاسلامی

مرحوم استاد جعفر شیخ الاسلامی یکی از فعالان قرآنی کشور بود.

وی در ۱۳۳۳ ش در میانه زاده شد و پس از اخذ دیپلم در ۱۳۵۲ وارد دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی مشهد شد و از دروس استادان کاظم مدیرشانه‌چی، سیدجواد مصطفوی، محمود مهدوی دامغانی، علی‌اکبر شهابی، زین‌الدین جعفرزاهدی، شهید دکتر قاسم صادقی و هادی عالم‌زاده بهره برد و به اخذ لیسانس نائل آمد و به تدریس اخلاق، معارف، تفسیر و تجوید قرآن در دبیرستان‌ها و دانشگاه‌های پیام نور و آزاد اسلامی و مراکز کاردانی فرهنگیان میانه پرداخت و در سال ۱۳۷۹ به عنوان معلم نمونه کشوری و در سال ۱۳۸۷ به عنوان فعال ممتاز قرآنی کشور انتخاب شد.

آثارش عبارت‌اند از:

۱. گذری بر قرآن

۲. الفبای قرآن

۳. روش تدریس قرآن و آموزش روخوانی و تجوید

۴. قرآن و زندگی

۵. مثل‌های زیبای قرآن

۶. درگستان قرآن

۷. آشنایی با سوره‌های قرآن

۸. فرهنگ واژه‌های قرآن
  ۹. حیوانات در قرآن
  ۱۰. آیه الکرسی بلندترین قله قرآن
  ۱۱. سیمای نماز در قرآن
  ۱۲. زکات در قرآن
  ۱۳. مهدی، نورپنهان در افاق قرآن
  ۱۴. نماز و قرآن از دیدگاه امام علی (ع)
  ۱۵. شرحی بر سوره‌های کوثر، نصر، اخلاص، فلق و ناس
  ۱۶. رد پای نور
  ۱۷. نورزندگی
  ۱۸. دروازه‌های سپیدی
  ۱۹. دوستی در کلام امیر مؤمنان (ع)
  ۲۰. یک سبد فرصت: ارزش فرصت‌ها و شیوه استفاده از آن
- آن مرحوم در ۶۸ سالگی روز جمعه ۴ فروردین ۱۴۰۲ ش (۲ رمضان ۱۴۴۴ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش پس از تشییع و نماز توسط حجت الاسلام والمسلمین شیخ عبدالله محمدی در گلزار مؤمنین به خاک خفت.

حجت الاسلام جعفری زنجانی

حجت الاسلام والمسلمین آقای حاج سیدحسین جعفری زنجانی، از فضلا و محققین حوزه علمیه قم بود.

فقیه سعید در سال ۱۳۳۳ ش (۱۳۷۳ ق) در زنجان در بیت علم و فضیلت زاده شد. پدرش آیت الله حاج سیدمحمد موسوی زنجانی بود. وی پس از فراگیری ادبیات و سطوح نزد آیات شیخ محمدتقی خاتمی، شیخ ابوالفضل سلیمی و شیخ ابراهیم کریمی اصل به قم آمد و سطوح عالی را نزد حضرات آیات پایانی، ربانی املشی، صانعی، موسوی تبریزی و فلسفه را هم نزد آیات ابراهیم امینی (نهایة الحکمة) و انصاری شیرازی (شرح منظومه) به پایان برد و در درس خارج آیت الله فاضل لنکرانی حاضر شد و بهره‌های فراوان برد. در حدود سال ۱۳۶۲ به خدمت در دستگاه قضا پرداخت و در سالیان اخیر در دیوان عالی کشور و هم‌زمان به تبلیغ و خطابه و تحقیق اشتغال داشت.

آثارش عبارت‌اند از:

۱. تحقیق: لب اللباب (قطب راوندی)
۲. تحقیق: عیون المعجزات (حسین بن عبدالوهاب)
۳. تحقیق: مجمع النورین (ملا ابوالحسن مرندی)
۴. تحقیق: ذخائر الامامة (شیخ فیاض زنجانی)
۵. تحقیق: الفهرست لمشاهیر و علماء زنجان (شیخ موسی زنجانی)
۶. تحقیق: کلثوم ننه (آقا جمال خوانساری)
۷. محبت‌نامه. ترجمه رساله فی المحبه (شیخ عبدالصمد همدانی)

آن مرحوم بر اثر بیماری سرطان در ۶۹ سالگی روز یکشنبه ۱۳ فروردین ۱۴۰۲ ش (۱۱ رمضان ۱۴۴۴ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش در روز دوشنبه پس از نماز توسط حجت الاسلام والمسلمین حاج شیخ فتاح باباخانی در بهشت معصومه به خاک سپرده شد.

استاد أنوار

استاد سید عبدالله أنوار یکی از فهرست نگاران و نسخه شناسان نامی کشور و از محققان متون کهن بود.

آن مرحوم در فروردین ۱۳۰۳ ش (۱۶ شعبان ۱۳۴۲ ق) در تهران در بیت علم و فضیلت زاده شد. پدرش حجت الاسلام والمسلمین سید یعقوب اردکانی شیرازی، معروف به أنوار (م ۱۳۷۱ ق) - از نوادگان محدث بزرگ علامه سید نعمت الله جزایری و از وعاظ و رجال پارلمانی مشروطیت و از شاگردان آیت الله حاج شیخ عبدالنبی نوری و میرزا ابوطالب زنجانی و میرزا هاشم اشکوری و میرزا احسن کرمانشاهی - بود. وی پس از اخذ دیپلم و فراگیری ادبیات عرب، به دانشکده حقوق رفت و از دروس دکتر موسی عمید بهره‌مند شد و در ۱۳۲۴ با نگارش ترجمه و شرح معالم الاصول به دریافت لیسانس نائل شد و زبان انگلیسی و فرانسه را هم آموخت. پس از آن شرح منظومه و اسرار را نزد استاد شهید مرتضی مطهری و کفایه را نزد دکتر ابوالقاسم گرجی و هندسه و ریاضیات را نزد مرحوم مهندس محمد بهجت آموخت و به تدریس زبان انگلیسی و فرانسه در دبیرستان‌ها پرداخت. در سال ۱۳۳۸ ریاست بخش مخطوطات کتابخانه ملی را بر عهده گرفت و از آن پس تألیفات و خدمات علمی و فرهنگی اش اوج گرفت و به دعوت مرحوم دکتر محمد معین به سازمان لغت‌نامه دهخدا رفت و در تألیف بخشی از لغت‌نامه با وی به همکاری پرداخت. در سال ۱۳۵۹ بازنشسته شد و یکسره به کار تألیف و تحقیق و تصحیح متون و تدریس فقه، اصول، فلسفه،

هندسه و ریاضیات و شرکت در کنگره‌های داخلی و خارجی و سخنرانی و ارائه مقالات پرداخت و آثار بسیار پدید آورد که معروف‌ترین آن ترجمه شفا (در ۲۲ ج) است. وی استادی بزرگ در علوم فلسفه، تاریخ، ادبیات، ریاضی، موسیقی و تهران‌شناسی بود که مانندش دیگر یافت نمی‌شود. صدیق‌گرامی استاد ابوالفضل حافظیان می‌نویسد:

«استاد سید عبدالله انوار از پیشکسوتان فهرست‌نگاری هم‌ازمیان‌مارفت. نام او در کنار نام کتابخانه ملی و مخطوطات و فهراس آنجا ماندگار شد. دستی در تصحیح متون هم داشت و گام‌هایی در آموزش فهرست‌نگاری و روش تصحیح متون و متن‌خوانی به میراث‌پژوهان برداشت. مصاحبه مفصلی با استاد احمد منزوی انجام داد که این کارش از روی تواضع و قدرشناسی بود و برایم خیلی آموزنده بود. او سنش از استاد منزوی بیشتر بود، نشست با همکار و معاصر خود مصاحبه مفصلی کرد تا او از کارهای خود بگوید، حجاب معاصرت او را مغرور نساخت، تلاش کرد تا منزلت استاد منزوی افزون شود. در جلسه‌ای به فهرسی که برای مخطوطات کتابخانه ملی نوشته بود، ان قلت طلبگی مطرح کردم، آن هم به خاطر این بود که ایشان فهراس استاد دانش‌پژوه را به نقد کشید و من گفتم فهراس شما نیز در معرفی نسخه‌ها اطلاعات کافی در بخش‌های کتاب‌شناسی و نسخه‌شناسی به دست نمی‌دهد. در پاسخ گفت: زمانی که در کتابخانه ملی مشغول به کار بودم، برای هر نسخه گزارش مفصلی می‌نوشتیم؛ ولی مدیران کتابخانه مطالب را مختصر می‌کردند و اجازه نمی‌دادند آنچه تحقیق کردم و نوشتیم تماماً چاپ شود. و دیگر اینکه روش خود را در فهرست‌نگاری نسخه‌های خطی توضیح دادند که فهرست‌نگار باید تا می‌شود اطلاعات را از درون نسخه و بدون مراجعه به منابع دیگر کشف نماید که البته این کمترین این روش را کافی برای وصول به مقصود نمی‌داند.

در فلسفه از درس استاد شهید آیت‌الله مطهری (ره) استفاده نموده و بخش‌هایی از درس‌های طلبگی در فقه و اصول را هم آموخته بود. از منطق و ریاضیات و موسیقی هم بهره‌هایی داشت. تهران‌شناس برجسته‌ای بود. کتاب بسیار داشت و کتاب دوست و کتابخوان قهراری بود. از هر چمن‌گلی برچید و خرمنی از دانش‌های گوناگون فراهم آورد. در حاشیه کتاب‌ها نظریات خود را می‌نوشت. مجرد زندگی کرد و در عین حال متمول و صاحب املاک بود. ثروت علمی او بیش از اینها بود. اشراف‌زاده بود؛ ولی نزدیکانش در رفتار او روحیه درویشی می‌دیدند. منزلش مجمع دانشمندان و دانش‌پژوهان بود و در محضر او مباحثات علمی دایما جریان داشت. شنیدم در این اواخر خانه بزرگ و گران‌قیمت خود را به فرزند یکی از دوستانش بخشید.

همواره مدیران و کارگزاران کتابخانه ملی، در دولتهای مختلف، برایش احترام قایل بودند و با او در ارتباط بودند و مشورت می‌کردند و رهنمود می‌گرفتند. سبک پسندیده‌ای که بیشتر در

ممالک غربی رایج است که دانشمندان خود را تا آخرین لحظات رها نمی کنند بلکه قدرمی نهند و بر صدرمی نشانند .

یکی از جلسات همایش تجلیل از حامیان نسخ خطی به ایشان اختصاص یافت و خانم دکتر فریبا افکاری دفتر هشتم حدیث عشق را برای ایشان تدوین نمود. انجمن مفاخر فرهنگی هم کتابی درباره ایشان منتشر ساخت. علی دهباشی هم در یک شب از «شب های بخارا» دوستان استاد را گرد آورد تا از کارنامه علمی او سخن بگویند و از او قدردانی کنند.

عمر طولانی و تمکن مالی زندگی بی دردسر و شیرینی برایش رقم زد تا بتواند به عشقش که کتاب و مطالعه و تحقیق بود بپردازد. ممکن بود دیگران با این میزان ثروت به عیش و نوش بپردازند و دست از تحقیق بشویند؛ ولی استاد انوار وقت خود را صرف کار دل کرد و نه کار گِل. نکات آموزنده دیگری در زندگی او می توان یافت که شاگردان و معاشراننش بیان خواهند کرد. امید که آثار علمی غیر مطبوع استاد به دست صاحبان همت زودتر چاپ شود و در اختیار محققان قرار گیرد.

کتابخانه نفیس استاد گنجینه ای است که شایسته است به کتابخانه ملی منتقل شود و در سالنی به نام ایشان در دسترس دانش پژوهان قرار گیرد و بدین وسیله کتابخانه نامرتبش نظم و ترتیبی بیابد؛ چرا که کتابخانه اهل تحقیق معمولاً نامرتب است و آنها که مطالعه نمی کنند و پژوهشی ندارند، نوعاً کتابخانه های شیک و منظمی دارند!».

آثار چاپی اش (عبارت اند از:

۱. فهرست نسخ خطی کتابخانه ملی ایران (۱۰ ج)
۲. تصحیح: اساس الاقتباس (خواجه نصیرالدین طوسی)
۳. تعلیقه بر: اساس الاقتباس
۴. ترجمه و تعلیق بر: شفا (بخش ریاضیات)
۵. ترجمه شفا (بخش موسیقی)
۶. تدوین حروف «خ»، و «ک» از مجلدات لغت نامه دهخدا
۷. تصحیح: جهانگشای نادری (میرزامهدی استرآبادی)
۸. مقالات (۳۱ مقاله)
۹. مصاحبه ها (۱۲ گفتگو)
۱۰. تحشیه و تعلیقه برده ها کتاب تاریخی، ادبی و عرفانی، فقهی و اصولی، منطقی و فلسفی، ریاضی و هندسه و موسیقی.

وی در ۹۸ سالگی، در روز پنج شنبه ۱۸ اسفند ۱۴۰۱ ش (۱۶ شعبان ۱۴۴۴ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش در قبرستان ابن بابویه به خاک سپرده شد.

دکتر جعفری لنگرودی

دانشمند بزرگ دکتر محمد جعفر جعفری لنگرودی یکی از مشاهیر علم حقوق و فقه ایران به شمار می‌رفت.

فقید سعید در روز شنبه ۲۴ فروردین ۱۳۰۲ ش (۲۷ شعبان ۱۳۴۱ ق) در لنگرود زاده شد. پدرش حجت الاسلام والمسلمین شیخ موسی لنگرودی، باجناق آیت الله العظمی سید مرتضی لنگرودی و پسر خاله هایش حضرات آیات سید محمد حسین و سید محمد حسن و سید محمد مهدی مرتضوی لنگرودی بوده‌اند. وی در نوجوانی به مشهد مقدس رفت و ادبیات را نزد مرحوم ادیب نیشابوری و شرح لمعه و قوانین را نزد حاج میرزا احمد مدرس یزدی و سطوح عالییه را نزد آیات حاج شیخ هاشم قزوینی و حاج شیخ کاظم مهدوی دامغانی و شرح تجرید را نزد آیت الله شیخ محمد رضا کلباسی و شرح منظومه را هم نزد استاد شیخ سیف الله ایسی و شرح اشارات را هم نزد آیات شیخ هادی کدکنی و شیخ مجتبی قزوینی آموخت. او این درس‌ها را با استاد عبدالجواد فلاطوری مباحثه می‌کرد و هم‌زمان به تدریس سطوح و تألیف هم پرداخت (که از جمله شاگردانش مرحومان استاد شیخ عبدالله نورانی و شیخ محمد علی روحانی گلابگیر بوده‌اند). سپس به قم آمد و سالیانی چند در درس آیات عظام بروجردی، سید صدرالدین صدر و سید محمد تقی خوانساری شرکت جست و هم‌زمان در دانشگاه تهران به تحصیل رشته حقوق نزد اساتیدی چون میرزا مهدی آشتیانی، دکتر حسن امامی، سید محمد مشکات و دکتر موسی عمید پرداخت و در سال ۱۳۳۹ به دریافت دکترای حقوق نائل آمد. وی یکی از مشهورترین مؤلفان کتب حقوقی شیعه و رئیس دانشکده حقوق دانشگاه تهران و یکی از اعضای هیئت بررسی پیش‌نویس قانون اساسی جمهوری اسلامی بود و در سال ۱۳۸۷ کتابش با نام «دانش نامه عمومی حقوق» کتاب سال جمهوری اسلامی برگزیده شد و در آبان ۱۳۹۸ همایش تجلیل از وی برگزار شد. او در اواخر عمر در شهر «ایست بون» انگلیس اقامت گزید و تا پایان عمر به تألیف و تحقیق و پژوهش اشتغال داشت و آثارش در زمره مانترین کتاب‌های فقهی و حقوقی شیعه به شمار می‌رود.

پسر خاله‌اش حضرت آیت الله سید محمد حسین لنگرودی می‌فرماید:

«او هفته‌ای چند بار از انگلیس با من تماس می‌گرفت و مشکلات جواهر و مکاسب را می‌پرسید و با یکدیگر مباحثه می‌کردیم».

آثار (چاپی اش) عبارت‌اند از:

۱. اصول فلسفی حقوق
۲. علم حقوق در گذر تاریخ
۳. مقدمه عمومی علم حقوق
۴. تأثیر اراده در حقوق مدنی
۵. تاریخ حقوق ایران (از انقراض ساسانیان تا آغاز مشروطه)
۶. دانشنامه حقوق (۴ ج)
۷. مکتب‌های حقوقی در اسلام
۸. فلسفه عمومی حقوق بر پایه اصالت عمل
۹. فلسفه اعلی در علم حقوق
۱۰. صد مقاله در روش تحقیق در علم حقوق
۱۱. فلسفه حقوق مدنی
۱۲. مسائل منطق حقوق
۱۳. فن استدلال در منطق حقوق اسلام
۱۴. روش جدید در مقدمه عمومی علم حقوق
۱۵. فرهنگ عناصر شناسی حقوق مدنی
۱۶. فلسفه حقوق مدنی
۱۷. اساس در قوانین مدنی
۱۸. ترمینولوژی حقوق
۱۹. ترمینولوژی اصول
۲۰. ترمینولوژی حقوق سیاسی علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
۲۱. وسیط در ترمینولوژی حقوق
۲۲. مبسوط در ترمینولوژی حقوق (۵ ج)
۲۳. منطق حقوق اسلام
۲۴. دروس حقوق سیاسی
۲۵. حقوق تعهدات
۲۶. حقوق خانواده
۲۷. حقوق ثبت
۲۸. حقوق اموال
۲۹. حقوق مالیه (و حقوق اداری)
۳۰. دائرة المعارف عمومی حقوق (۵ ج)
۳۱. دائرة المعارف علوم اسلامی، قضایی (۲ ج)

۳۲. دانشنامه عرفان
۳۳. دروس عرفان
۳۴. دروس فلسفه
۳۵. دروس اصول
۳۶. دروس تجزیه: اجتهاد در علوم انسانی
۳۷. دروس روش‌شناسی
۳۸. رنسانس فلسفه
۳۹. فیلولوژی
۴۰. فلسفه فرهنگ و هنر
۴۱. منطق ادبی
۴۲. اندیشه و ارتقاء (یکصدویک مقاله در علم ماهیت‌شناسی حقوقی)
۴۳. ارغنون (مجموعه شعر)
۴۴. رهن و صلح
۴۵. وصیت
۴۶. عقد کفالت
۴۷. عقد حواله
۴۸. عقد ضمان
۴۹. علم حدیث یا: خودآموز رجال و درایه
۵۰. کامل المیزان، منظومه عربی در منطق
۵۱. تربیت محقق
۵۲. چهارمقاله
۵۳. سیمای شعر (۶ ج)
۵۴. راز بقای ایران در سخن فردوسی
۵۵. راز بقای ایران در سخن مولوی
۵۶. راز بقای ایران در سخن نظامی
۵۷. راز بقای ایران در سخن سعدی
۵۸. راز بقای ایران در سخن حافظ
۵۹. شخصیت معنوی حافظ
۶۰. آراء شورای عالی ثبت و شرح آن

آن مرحوم در ۹۸ سالگی روز دوشنبه ۸ اسفند ۱۴۰۱ (۶ شعبان المعظم ۱۴۴۴ ق) بدرود حیات گفت.

آیت الله حاجیانی

مرحوم آیت الله آقای حاج شیخ عباس حاجیانی دشتی یکی از فضلای نامی حوزه علمیه قم بود. فقید سعید در سال ۱۳۲۹ ش در روستای کاکی دشتی - از توابع بوشهر - زاده شد و پس از تحصیلات مکتب خانه، در سال ۱۳۴۳ رهنسپار نجف اشرف شد و ادبیات را نزد آقایان شیخ علی بحرینی و شیخ محمدرضا ناصری قوچانی و مطول و بخشی از شرح لمعه را نزد آیت الله شیخ محمد هادی معرفت و شرح لمعه را نزد آیت الله حاج شیخ احمد غروی دشتی و سطوح عالییه را هم نزد آیات غروی، شیخ صدرا بادکوبه ای و حاج سید تقی طباطبایی قمی آموخت و پس از آن در دروس خارج آیات قمی و حاج شیخ مصطفی اشرفی حاضر شد و افزون بر آن به تدریس ادبیات و شرح لمعه هم پرداخت. در سال ۱۳۵۱ ش، بر اثر اخراج ایرانیان از عراق، به قم آمد و به آیت الله قمی پیوست و در تمام دروس معظم له حاضر شد و تقریرات آن را نگاشت و افزون بر آن به تدریس ادبیات، سطوح، خارج فقه و اصول و تبلیغ و تألیف هم پرداخت.

آثار (چاپی اش) عبارت اند از:

۱. شرح باب رابع مغنی
۲. صله ارحام یا پیوند با خویشاوندان
۳. چهل روایت پیرامون ولایت
۴. نخبه المقال فی تمییز الأسناد و الرجال
۵. درس هایی از شفاعت
۶. صفات و علامات متقین در خطبه امیر المؤمنین (ع ج ۳)
۷. مجالس عاشورا
۸. ماه مبارک رمضان در گذر تاریخ
۹. مصابیح الهدی در زندگانی سیدالشهدا
۱۰. لؤلؤ و مرجان، سخنان سیده نساء عالمیان
۱۱. زندگانی باب الحوائج حضرت موسی بن جعفر (ع)
۱۲. زندگانی عسکریین (ع)
۱۳. زندگانی حضرت ابوالفضل العباس (ع)
۱۴. زندگانی حضرت زینب کبری (س)
۱۵. شرح رساله حقوق امام سجاد (ع)

۱۶. معراج پیامبر اسلام (ص)

۱۷. نوادر (۳ ج)

۱۸. ترجمه اصول کافی

۲۰. ترجمه روضه کافی

۲۱. وفات حضرت فاطمه (ترجمه کتاب «وفاة الزهراء» سید عبدالرزاق مقرر)

۲۲. عنصر فضیلت و تقوا، شرح زندگی آیت الله العظمی قمی

۲۳. مجالس شب‌های شنبه (۶ ج)، تقریر بحث‌های آیت الله حاج آقا تقی قمی

۲۴. ثلاث رسائل: العدالة، التوبة، قاعدة لا ضرر (تقریر دروس آیت الله قمی)

۲۵. تقریرات دروس فقه (مکاسب محرمه) و اصول آیت الله قمی (غیر چاپی)

آن مرحوم در ۷۲ سالگی، در سحرگاه روز جمعه چهارم آذر ۱۴۰۱ ش (۳۰ ربیع الثانی ۱۴۴۴ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش پس از تشییع و نماز توسط فرزندش حجت الاسلام والمسلمین حاج شیخ مهدی حاجبانی در قبرستان امامزاده احمد بن قاسم به خاک سپرده شد.

آیت الله شاه‌آبادی

مرحوم آیت الله آقای حاج شیخ نورالله شاه‌آبادی از فضلای نامی تهران بود.

فقید سعید در روز یکشنبه ۲۸ جمادی الثانی ۱۳۴۸ ق (۱۰ آذر ۱۳۰۸ ش) در قم در بیت علم و فقاقت زاده شد. پدرش آیت الله العظمی حاج شیخ محمدعلی شاه‌آبادی (م ۱۳۶۹ ق) و مادرش صبیبه محترمه فقیه بزرگ قم آیت الله حاج سید صادق قمی - جد خاندان محترم روحانی - بوده است. در سال ۱۳۵۴ ق همراه پدر بزرگوارش به تهران آمد و در نوجوانی همراه با برادرش مرحوم آیت الله حاج شیخ نصرالله شاه‌آبادی، ادبیات و بخشی از مطول را نزد حاج شیخ محمدعلی لواسانی و تتمه مطول و بخشی از شرح لمعه و اسفار را نزد آیت الله حاج میرزا ابوالحسن شعرانی و تتمیم شرح لمعه را نزد آیت الله حاج شیخ حسین کنی و سطوح عالییه را نزد آیات سید حسن احمدی علون آبادی، شیخ اسماعیل چالقی، میرزا هدایت الله وحید گلپایگانی و شیخ عباس تهرانی و شرح منظومه و بخشی از اسفار را هم نزد آیت الله سید کاظم عصار و تتمه کفایه را هم نزد دکتر ابوالقاسم گرجی و بخشی از خارج فقه را هم در محضر آیات عظام سید ابوالحسن رفیعی قزوینی و حاج شیخ محمد تقی آملی آموخت و هم‌زمان به تحصیل رشته حقوق پرداخت و در ۱۳۳۰ به دریافت لیسانس فقه و حقوق نائل آمد. در بهمن ۱۳۳۴ به نجف اشرف رفت و به تدریس دینی و عربی در دبیرستان علوی پرداخت و در سال ۱۳۴۲ به تهران بازآمد و به تدریس در دبیرستان

موسسوی پرداخت و در ۱۳۵۱ آن را توسعه و نوسازی نمود و هزاران دانش آموز را با اصول صحیح اسلامی پرورش داد. در سال ۱۳۶۱ از سوی آیت الله العظمی گلپایگانی رهسپار لندن شد و مدت دو سال سرپرستی مجمع اسلامی لندن را برعهده گرفت. سپس به آلمان رفت و به مدت یک سال در شهرهای هامبورگ و فرانکفورت به تبلیغ دین پرداخت. سپس به تهران آمد و به اداره مجالس دینی (شب‌های دوشنبه و پنج‌شنبه) و تدریس کتاب‌های پدرش پرداخت.

آثار (چاپی اش) عبارت‌اند از:

۱. منظومه احادیث نبوی
  ۲. منظومه احادیث علوی
  ۳. مدینه فاضله فارابی (ترجمه کتابی از: حسین اسماعیل مکی)
  ۴. حکومت اسلامی و اداره آن (ترجمه کتابی از: علامه محمد مهدی شمس‌الدین)
  ۵. ترجمه منظوم قصیده فرزددق
  ۶. سفرنامه منظوم (سفر به حج و عتبات)
  ۷. سفرنامه هامبورگ
  ۸. ترجمه و شرح: شذرات المعارف (آیت الله میرزا محمد علی شاه‌آبادی)
  ۹. ترجمه و شرح: رشحات البحار (آیت الله شاه‌آبادی)
  ۱۰. مجموعه اشعار (با تخلص نوشا)
  ۱۱. کتاب‌های غیرچاپی: ترجمه قرآن، ترجمه نهج البلاغه، ترجمه ینابیع المودة، ترجمه غایة المرام، ترجمه السقیفه، ترجمه تاریخ کربلا، خاطرات، شرح حدیث جنود عقل و جهل، هدایت و قرآن، پاسخ به پرسش‌های قرآنی.
- آن مرحوم در ۹۳ سالگی روز پنجشنبه ۳۱ فروردین ۱۴۰۲ ش (۲۹ رمضان ۱۴۴۴ ق) بدرود حیات گفت و پیکرش پس از تشییع و نماز توسط آیت الله آقای حاج سید محمد جواد علوی بروجردی در مسجد بالاسر حرم حضرت معصومه (س) به خاک سپرده شد.